

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТ- НІСТЬ ОСОБИСТОСТІ І СПІЛКУ- ВАННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ АСПЕКТ

**Інноваційна
школа**

У статті представлено феномен спілкування як об'єкт філософського пізнання. Сучасна концепція спілкування з'ясовує його сутність як соціального явища, враховуючи його функції, форми прояву тощо. В інформаційному суспільстві феномен спілкування набуває характерних особливостей. Викладене зумовлює врахування цих особливостей у практичній освітній діяльності, а також необхідність формування комунікативних навиків як основи соціалізації особистості.

УДК 005.336.2:316.612:
37.013.73

Ключові слова: феномен спілкування, інформаційне суспільство, комунікативна компетентність, соціалізація особистості.

Успішність сучасної особистості в значній мірі визначається її комунікативною компетентністю. Про це йдеться не лише у наукових працях з філософії освіти – про це зазначено в освітніх документах, головним з яких є Державний стандарт. Як ключові компетентності визначені, серед інших, вміння спілкуватися, а також інформаційно-комунікаційна компетентність, як галузева – комунікативна компетентність учнів. Ці компетентності розуміються як здатність особистості застосовувати у конкретному виді спілкування знання мови, способи взаємодії з людьми, що оточують її та перебувають на відстані, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями. Вони передбачають оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного і писемного мовлення, базовими вміннями і навич-

ками використання мови в різних сферах і ситуаціях [1]. Це зумовлює все більш глибоке вивчення й осмислення самого феномену спілкування та його особливостей в умовах сучасного етапу розвитку цивілізації. Актуальність досліджень феномену спілкування пояснюється практичною необхідністю розв'язання проблем розвитку людини на нинішньому етапі суспільного поступу.

Розкриємо сучасне розуміння феномену спілкування у філософській антропології та окреслимо у зв'язку з цим проблеми освітньої практики в розвитку особистості інформаційного суспільства.

**Владислава
ТКАЧЕНКО**

Студентка IV курсу
Інституту філософської освіти і
науки НПУ імені
М.П. Драгоманова

Директор школи, ліцею, гімназії № 3'2013

СПІЛКУВАННЯ: ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ СУЧАСНИМИ ВЧЕНИМИ

У *Філософському словнику соціальних термінів* (упоряд. В.П. Андрущенко та ін., 2002) знаходимо таке визначення: **спілкування** – це одна із форм людської взаємодії, істотна ознака життєдіяльності як суспільної істоти. Концепція спілкування з'ясовує сутність соціального явища, його структуру й функції, мотиви і форми прояву, межі існування й умови здійснення [7, С. 457].

За *Філософським енциклопедичним словником* (2002), спілкування – це тип відносин, що характеризується ставленням партнерів один до одного як до істот, наділених ознаками суб'єктивності. Оскільки презумпція такого ставлення не обмежена рамками людського світу, учасниками спілкування здатні поставати як люди, так й інші живі істоти; ми також спілкуємося зі світом загалом текстами і цінностями культури. Водночас не всі міжлюдські стосунки можна визначити як спілкування, а тільки такі, що ґрунтуються на взаємному визнанні суб'єктивності і певною мірою набувають характеру самоцілі, формують внутрішню духовну спільність учасників [6, С. 603].

Спілкування визначається *В.Г. Кременем* як „взаємодія двох або більше людей, спрямована на узгодження і об'єднання їхніх зусиль з метою налагодження відносин і досягнення загального результату. Спілкування є не просто дією, а саме взаємодією: воно здійснюється між учасниками, кожний з яких рівною мірою є носієм активності й передбачає її у своїх партнерах” [3, С. 424]. На думку вченого, це найважливіший фактор формування інтерактивної сфери людини, тому він зауважує про важливість вивчення феномену спілкування у сучасній філософській антропології.

Спілкування виступає одним з проявів системи зв'язків людини зі світом, і тому являє собою потужний чинник соціалізації і розвитку її особистості. Отже, спілкування є невід'ємною складовою людської діяльності, засобом діалогічного існування людини в світі; спілкування передбачає суб'єктність сторін та індивідуальність позицій. У філософських дослідженнях ця специфічно людська діяльність отримала назву комунікації (комунікативної діяльності). Комунікативна діяльність має свої форми, характер, засоби і є об'єктом вивчення різних наукових галузей. Узагальнююче знання про комунікацію (спілкування) здобуває філософія.

Соціальний розвиток у найбільш загальному вигляді, який дає змогу розв'язувати особистості максимально широке коло практичних завдань, на думку *В.Г. Кременя*, має п'ять параметрів. *Соціальні знання*, що визначають міру орієнтованості індивідуума у навколишньому світі (соціальне оточення, середовище проживання, орієнтування у часі, географічна, політична, економічна орієнтація та інше). Важливим моментом у цьому є систематизація, оскільки особистість стикається з ними не в логіці науки, а в логіці життя. ▶

Осягнення феномену спілкування здійснювалося водночас із висвітленням соціальної природи людської особистості, осмислювалося як соціальне явище. Осмислення спілкування як комунікативних відносин з іншими, у чому проявляється внутрішня інтенція людського буття, з'являється у вчених XVII–XIX ст.: *Ф. Гемстергойса*, *Ф. Шляєрмахера*, *Л. Фьєрбаха*, *К. Маркса* та ін. У XX ст. феномен спілкування піддається аналізу у всій різноманітності його аспектів, як вирішальна сфера формування людської особистості. Постає філософія діалогу *Ф. Ебнера*, *Ф. Розенцвайга* і *М. Бубера*. Філософи екзистенційного і персоналістичного напрямку – *Г. Марсель*, *К. Ясперс*, *Е. Муньє*, *О. Больнов* – закріплюють визначальну роль за спілкуванням у життєвому світі особистості. Комунікація – ключове поняття філософії *К. Ясперса*. На його думку, світ – це світобудова комунікацій: людського спілкування і взаєморозуміння.

Поняття комунікації є центральним у теорії „комунікативної дії” *Юргена Хабермаса*. Умови, за яких учасники спілкування могли досягти порозуміння, він визначає поняттям „комунікативна компетенція” [8, С. 387].

З'ясуємо сучасне розуміння терміну „спілкування” (див. врізи на С. 38 і С. 39).

Отже, як бачимо, комунікація посідає надзвичайно важливе місце у здатності до активного та інтерактивного спілкування, що повною мірою сприяє соціальному розвитку особистості в сучасному світі. Спілкування

у свою чергу забезпечує людині саморозвиток (за рахунок отримання інформації) і самореалізацію (через входження до соціуму завдяки комунікативній діяльності).

З іншого боку, розвиток особистості в сучасному суспільстві все більше регламентований такими глобальними тенденціями суспільного буття, на які вказують В.Н. Лавриненко та В.П. Ратніков, як технологізація, інституалізація, глобалізація, віртуалізація, інформатизація і т.п. [5, С. 352]. Ці процеси відповідним чином відбиваються безпосередньо й на характері міжособистісного спілкування. Цікаво, що це стосується як сутнісної сторони і змісту спілкування, так і його інструментального боку, пізнавальних можливостей і способів їх використання (див. віз на С. 40).

Таким чином, розвиток особистості в суспільстві знань, з одного боку, зумовлений і підтриманий швидким розвитком сучасних інформаційних технологій і нових цивілізаційних умов. З іншого, ускладнюється, або спотворюється, викривлюється – стає однолінійним, що шкодить гуманістичним началам людини, а отже і суспільства. В таких умовах важко переоцінити значення спілкування як такого, що несе в собі гуманістичне підґрунтя об'єднання соціуму. Саме спілкування стає тим фактором, який може бути застосованим на користь гармонійного розвитку особистості.

Представники гуманістично спрямованої філософії (В.П. Андрущенко, Л.В. Губерський, В.Г. Кремень,

Вербальна сфера розкриває здатність до самостійної активності у сфері мовного висловлювання (володіння формами мовного висловлювання, діалогу, дотримання етикетних форм спілкування тощо). Особливої значущості набуває здатність до активних мовних дій. Рівень розвитку вербальних здібностей багато в чому визначає успішність оволодіння як теоретичними знаннями, вираженими у формі навчальних текстів, так і практичними навичками, оскільки структура сучасного навчання передбачає у людини наявність розвиненої здібності до різного роду мовних висловлювань і комунікації.

Інтерактивна сфера розкривається через уміння самостійно організувати взаємодію з іншими людьми і підкорятися вимогам у групових діях (уміння прийняти групове завдання, виконувати спільні дії, дотримуватися групових норм, ієрархічних відносин тощо).

Сфера оцінних і самооцінних відносин визначає специфіку ставлення до себе і до інших людей (глобальна оцінка себе і самооцінка за окремими показниками, глобальна оцінка членів соціуму й уміння порівняти себе з ними). Самооцінка – складне динамічне особистісне утворення, особистісний параметр розумової діяльності, яка виконує передусім регуляторну функцію і здебільшого обслуговується комунікативними вміннями, проявляється у ситуаціях спілкування.

Мотиваційна сфера у широкому тлумаченні – це те, що спонукає людину до певної діяльності, те, заради чого така діяльність здійснюється [3, С. 423–426].

Схема 1*

*Авторська розробка.

Технологізація спілкування означає, що воно все більше здійснюється за посередництва засобів ІТ-технологій, які витісняють з процесу комунікації безпосередній зв'язок між учасниками спілкування, а отже, позбавляють його теплоти, душевності, людяності. Внаслідок цього результат пізнання через спілкування помітно збіднюється, оскільки при цьому втрачається образна, або чуттєва, складова одержуваного знання і відповідно його емоційна забарвленість. Суттєву ж пізнавальну роль чуттєвого знання підкреслювали свого часу ще Ф. Бекон і Дж. Локк, К.Д. Ушинський і В.О. Сухомлинський та ін., а нині невід'ємною складовою пізнання й розвитку особистості проголошує чуттєву складову І.А. Зязюн.

Інституалізація проявляється у все більш чіткій організації та формалізації спілкування, в переважанні масових форм комунікації над індивідуальними. Живе безпосереднє спілкування зводиться до комунікації, перетворюється на чисте отримання інформації. При цьому роль комунікаторів все більше беруть на себе соціальні інститути – засоби масової інформації, у першу чергу телебачення, політика, релігія, освіта та інші, які завжди переслідують свої цілі, не враховуючи цілі своїх об'єктів.

Глобалізація спілкування полягає у своєрідному „стисканні” соціального та комунікативного простору. З одного боку це реальна можливість повноцінного спілкування з партнером, який знаходиться в будь-якому куточку Землі. З іншого – певна стандартизація зразків і способів спілкування. Пояснюються вони тим, що стереотипність дозволяє віднайти спільні змістовні й формальні патерни, які полегшують спілкування. Водночас такому спілкуванню бракує як індивідуальної забарвленості, так і характерних національно-етнічних особливостей, культурної своєрідності, що збіднює загальний духовно-культурний простір.

Віртуалізація спілкування означає виробництво та споживання інформації як нової сфери суспільного буття. Завдяки цьому, питома вага матеріальних та енергетичних потоків у загальній структурі соціальної реальності починає поступатися питомий вазі інформаційних потоків, які переважно існують у віртуальній формі. Це кардинально змінює не тільки спосіб буття, а й мислення людини, її життєві цінності та інтереси.

Як зазначає С.Г. Спасібенко, в умовах інформатизації суспільства все більш небезпечним стає нове протиріччя: поглинання соціального інформаційністю, підрив свободи людини, зомбування, гіперконформізм з орієнтацією на споживчу вартість, втрата сенсу життя. Подолати це протиріччя, на думку вченого, можна, лише усвідомлюючи, що в інформаційному суспільстві головним ресурсом є не інформація сама по собі, а передусім людина, діяльність і соціальна політика, яка забезпечує зростання культури суспільства [4, С. 110].

Зазначені тенденції помітно посилюють прагматичні цілі та характер спілкування, призводять до того, що духовність все більше втрачає свою роль і позиції.

М.М. Михальченко та ін.), яка набуває в Україні дедалі більшого поширення, на противагу прихильникам традиційного і раціоналістичного підходів, убачають сенс освіти, її зміст як необхідну умову для особистісного самовираження, самоствердження людини, як можливість найбільш повно й адекватно відповідати природі людського „Я”.

Зазначене виводить на перший план комунікативні уміння, які формуються у навчальному процесі. Суб'єкт-суб'єктні відносини у навчанні, в яких тільки й можливо сформувати активну особистість, передбачають ведення обоюдно активного діалогу, плідної комунікації, в яких формуються, розвиваються обидва комуніканти. Розуміння необхідності формування комунікативних навичок, практичного уміння спілкування мають стати не лише завданням учителя по відношенню до учня, але й його власної компетентності. Тільки комунікативно компетентний учитель може виховати комунікативно компетентного учня. Вчитель має бути зорієнтованим на організацію продуктивної педагогічної взаємодії. Такі комунікативні ситуації активізують розвиток особистості, опанування знаннями, способами дії і мислення тощо.

Василь Кремень наголошує, що навіть за умови застосування найсучасніших комп'ютерних систем, високих телекомунікаційних технологій, які, без сумніву, стимулюють ефективність навчального процесу, ніщо і ніхто не в змозі повністю витіснити і змінити мистецтво безпосереднього емпатичного педагогічного діалогу

„вчитель – учень”. Тому особливо важливою є підготовка високопрофесійних педагогічних та науково-педагогічних працівників, які відповідають інтеграційному критерію „педагогічна майстерність + мистецтво комунікації + новітні технології” [3, С. 334]. Таким чином, комунікативна компетентність учителя як фахівця-предметника розглядається й як компетентність особи, яка професійно займається соціалізацією підростаючої особистості.

Отже, сучасна цивілізація висуває перед особистістю нові вимоги до її професійних та особистісних якостей, і однією з центральних компетентностей особистості виступає комунікативна компетентність. Вона є не лише засобом досягнення дійсності, а й засобом самотворення, самоствердження особистості, творення культури і суспільних відносин.

Підсумовуючи, зазначимо, що спілкування не випадково є сферою підвищеної уваги філософської антропології. Філософія освіти розглядає спілкування як центральний феномен соціалізації особистості, а комунікативну компетентність як її основну умову (див. Схему 1). Враховуючи складність феномену спілкування і важливість формування відповідних компетентностей особистості потрібно зауважити закономірність глибоких перспективних досліджень цього феномену, який слугує пізнанню об'єктивної реальності, цивілізаційного поступу, а також необхідність розроблення відповідних інтерактивних методик досягнення зазначених компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – Інформаційний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
2. Кремень В.Г. Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. пр. – Вип. 27 (31). – В 3-х ч. – Ч. 1. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2010. – С. 13–18.
3. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В.Г. Кремень. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 520 с.
4. Спасибенко Н.Г. Социально-психологические и биологогенетические свойства человека // Социально-гуманитарные знания. – 2002. – № 3. – 108–127.
5. Філософія: Учебн. для вузов / Под ред.. В.Н. Лавриненко, В.П. Ратникова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 677с.
6. Філософський енциклопедичний словник / НАН України. Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди; ред. кол. В.І. Шинкарук (голова) та ін.; наук. ред. Л.В. Озодовська, Н.П. Полішук. – К.: Абрис, 2002. – 747 с.
7. Філософський словник соціальних термінів / під заг. ред. В.П. Андрущенко. – К.; Х.: ТОВ „Корвін”, 2002. – 671 с.
8. Хабермас Юрген. Комунікативна дія і дискурс // Першоджерела комунікативної філософії. – К.: Либідь, 1996. – С. 84–91.

Ткаченко Владислава

Комунікативная компетентность личности и общение в современном мире: философско-образовательный аспект

В статье представлен феномен общения как объект философского познания. Современная концепция общения определяет его сущность как социального явления, учитывая его функции, формы проявления и т.п. В информационном обществе феномен общения приобретает характерные черты. Изложенное обуславливает учет этих особенностей в практической образовательной деятельности, а также необходимость формирования коммуникативных навыков как основы социализации личности.

Ключевые слова: феномен общения, информационное общество, коммуникативная компетентность, социализация личности.

Vladyslava Tkachenko

Communicative competence and communication in the information society: philosophy and educational perspective

The paper presents the phenomenon of communication as an object of cognition in philosophy. The modern concept of communication finds its essence as a social phenomenon, including its functions, manifestations etc. In the information society, the phenomenon of communication acquires some characteristics. The article unfolds the importance of these features in practical educational activities, as well as the necessity of communication skills as the basis for socialization of individuals.

Key Words: the phenomenon of communication, information society, communicative competence, the socialization of individuals.